

Čas praveku

Pravek je miesto, ktoré leží v strede vesmíru.

Keby niekto chcel prejsť cez Pravek od severu na juh, trvalo by mu to rýchlym krokom asi hodinu. A rovnako od východu na západ. A ak by niekto chcel obísť Pravek naokolo, pomalou chôdzou a tak, aby si všetko dôkladne, premyslene poobzeral – potrvá mu to celý deň. Od rána do večera.

Na severe tvorí hranicu Praveku cesta z Tašova do Kielc, rušná a nebezpečná, pretože prebúdza túžbu po dialkach. A túto hranicu stráži archanjel Rafael.

Južnú hranicu vytyčuje mestečko Ješkotle s kostolom, starobincom a nízkymi domami okolo blatistého námestia. Mestečko je strašné, pretože vyvoláva túžbu vlastníť a byť vlastnený. Od strany mestečka stráži Pravek archanjel Gabriel.

Od juhu na sever, od Ješkotlov po kieleckú cestu vedie Hradská a Pravek sa rozkladá po oboch jej stranách.

Západnou hranicou Praveku sú premočené lúky pri rieke, kúsok lesa a zámok. Pri zámku je stádo koní, z ktorých každý stojí toľko ako celý Pravek. Kone patria statkárovi a lúky farárovi. Hrozbou pre západnú hranicu je hriech pýchy – hranicu stráži archanjel Michal.

Na východe je hranicou Praveku rieka Belka, ktorá oddeľuje jeho chotár od chotára tašovského. Potom Belka zahne k mlynu a hranica uteká ďalej, už sama, pomedzi pláne, pomedzi jelšiny. Ohrozením pre tieto končiny je hlúposť, ktorá sa rodí z chuti chytráčiť. Tu stráži hranicu archanjel Uriel.

V strede Praveku Boh navštívil kopec, na ktorý sa každé leto zlietajú mračná chrústov. Tento kopec preto ľudia nazvali Chrústia hôrka. Úlohou Boha je totiž tvoriť a úlohou človeka zasa pomenúvať.

Od severozápadu na juh tečie rieka Čierna, ktorá sa spája s Belkou pri mlyne. Čierna je hlboká a tmavá. Preteká cez les a odráža sa v nej jeho zarastená tvár. Po Čiernej plávajú

suché listy a v jej chaose zápasí o život neopatrný hmyz. Čierna sa ruve s koreňmi stromov, podmýva les. Na jej temnej hladine sa občas tvoria víry, lebo rieka dokáže byť nasrdená, neskrotná. Každý rok, neskoro na jar, sa vylieva na farárske lúky a tam potom odpočíva na slnku. Umožňuje množiť sa tisíckam žiab. Farár s ňou zápasí celé leto a ona sa rok čo rok koncom júla nechá odvieť naspäť do koryta.

Belka je plytká a čulá. Rozlieva sa doširoka na piesku a nemá čo skrývať. Je priehľadná a jej čisté, piesčité dno odráža slnko. Podobá sa na veľkú ligotavú jaštericu. Prekĺzne pomedzi topole a stáča sa, ako sa jej zachce. Ťažko predvídať jej vývrtky. Jeden rok môže vytvoriť ostrov z haldy jelšových konárov a potom na desaťročia cúvne ďaleko od stromov. Belka preteká hájmi, lúkami a pláňami. Jagoce sa pieskom a zlatom.

Pri mlyne sa rieky spájajú. Najprv tečú tesne pri sebe, nerozhodné, vyplašené vysnívanou blízkosťou, no vzápätí do seba prudko vniknú a stratia sa jedna v druhej. Rieka, čo vyteká z toho kotla pri mlyne, už nie je ani Belka ani Čierna, zato je však mocná a bez námahy poháňa mlynské koleso, ktoré melie zrno na chlieb.

Pravek leží nad obidvoma riekami aj nad tou treťou, stvorenou z ich spárenia. Rieka, čo vznikla zo spojenia Belky a Čiernej pri mlyne, sa volá Rieka a ďalej tečie už pokojná a naplnená.

Čas Genovevy

V lete v štrnástom roku prišli po Michala dvaja cárski vojaci vo svetlých uniformách a na koňoch. Michal videl, ako sa blížia od Ješkotlov. V horúcom povelí sa rozliehal ich smiech. Michal si zastal na prahu domu vo svojej zamúčenej zástere a čakal, hoci vedel, čo budú chcieť.

– *Kto vy?* – spýtali sa.

– *Meňa zavut Michail Jozefovič Nebeskij,* – odpovedal Michal tak, ako sa patrilo.

– *Nu, jest u nas sjurpriz.*

Prevzal si od nich papier a odniesol ho žene. Celý deň plakala a chystala Michala na vojnu. Od plaču tak zoslabla, tak oťažela, že nemohla prekročiť cez prah domu, aby odprevadila muža k mostu aspoň zrakom.

Keď opráchli kvety zo zemiakových vňatí a na ich mieste vyrástli malé zelené plody, Genoveva zistila, že je tehotná. Rátala na prstoch mesiace a dorátala sa k prvému koseniu trávy na konci mája. Muselo sa to stať akurát vtedy. Teraz bola zúfalá, že to nestačila povedať Michalovi. Brucho, čo rástlo zo dňa na deň, bolo možno čosi ako znamenie, že sa Michal vráti, že sa musí vrátiť. Genoveva sama viedla mlyn, tak ako to robil Michal. Dozerala na robotníkov a vypisovala potvrdenky sedliakom zväžajúcim obilie. Načúvala, ako zurčí voda poháňajúca mlynské kamene, počúvala hukot strojov. Múka sa jej usádzala vo vlasoch a na mihalniciach, takže keď večer stála pred zrkadlom, videla v ňom starú ženu. Stará žena sa potom pred zrkadlom vyzliekla a prezerala si brucho. Líhala si do postele a hoci mala vankúše a vlnené ponožky, nevedela sa zohriať. A keďže do spánku sa tak ako do vody človek ponára vždy od chodidiel, dlho nemohla zaspáť. Mala teda veľa času na modlenie. Začínala otčenášom, potom odriekala zdravas a na koniec si nechávala oblúbenú modlitbu na uspávanie – anjeličku, môj strážničku. Prosila ho, aby sa staral o Michala, i keď na vojne treba asi viacerých anjelov strážnych, jeden nestačí. Potom to modlenie prechádzalo do predstáv o vojne – boli jednoduché a skromné, lebo Genoveva nepoznala iný svet ako Pravek, ani iné vojny, než boli sobotné bitky na rínku, keď opití chlapi vychádzali zo Šlomovej krčmy. Kmásali sa vtedy za chlopne kabátov, zhadzovali sa na zem a váľali sa v blate, zafúľaní, špinaví,

hodní poľutovania. Genoveva si teda vojnu predstavovala práve ako bitku v blate, v mlákach a smetiach, ako bitku, v ktorej sa všetko vybaví hneď a zaraz, na jeden záťah. Preto sa čudovala, že vojna trvá tak dlho.

Občas, keď sa vybrala do mestečka na nákupy, počúvala, o čom sa rozprávajú ľudia.

– Cár je silnejší ako Nemec, – hovorili.

Alebo:

– Vojna sa skončí na Božie narodenie.

No neskončila sa ani na toto, ani na nijaké zo štyroch nasledujúcich Vianoc.

Tesne pred sviatkami sa Genoveva vybrala do Ješkotlov nakupovať. Keď prechádzala cez most, všimla si dievča, čo kráčalo popri rieke. Bolo chudobne oblečené a bosé. Holé nohy sa odvážne zabárali do snehu a zanechávali drobné, hlboké stopy. Genoveva sa striasla a zastala. Pozrela sa na dievča zhora a pohľadala preň v kabelke kopejku. Dievča zdvihlo zrak a ich oči sa stretli. Minca padla do snehu. Dievča sa usmialo, no v tom úsmeve nebolo poďakovanie ani sympatia. Ukázali sa veľké biele zuby, zablykli sa zelené oči.

– To je pre teba, – povedala Genoveva.

Dievča si čuplo a prstom opatrne vyšpáralo mincu zo snehu, potom sa otočilo a bez slova vykročilo ďalej.

Ješkotle vyzerali, akoby ich niekto pripravil o farby. Všetko bolo čierne, biele a sivé. Na námestí postávali skupinky mužov. Rozprávali sa o vojne. Mestá sú zničené a majetok ich obyvateľov sa váľa po uliciach. Ľudia utekajú pred guľkami. Brat hľadá brata. Nevedno, kto je horší – Rus či Nemec. Nemci otravujú plynom, od ktorého vytečú oči. Ešte pred zatvrou príde hlad. Vojna je prvá pliaga, po nej prídu ďalšie morové rany.

Genoveva obišla kôpky konského trusu, čo roztápali sneh pred Szenbertovým obchodom. Na dyhe pribitej na dvere bolo napísané:

DROGÉRIA

Szenbert a spol.
na sklade má výhradne
prvotriedny tovar
Mydlo na pranie
Farby na bielizeň
Škrob pšeničný aj ryžový
Petrolej sviece zápalky
Prášok na hubenie hmyzu

Zrazu jej prišlo zle zo slov „prášok na hubenie hmyzu“. Predstavila si ten plyn, ktorý používajú Nemci a od ktorého vytekajú oči. Cítia šváby to isté, keď ich posypú Szenbertovým práškom? Musela sa pár ráz zhlboka nadýchnuť, aby sa nepovracala.

– Počúvam vás, – povedala spevavo mladá žena vo vysokom stupni tehotenstva. Pozrela sa na Genovevino brucho a usmiala sa.

Genoveva požiadala o petrolej, zápalky, mydlo a novú ryžovú kefu. Prstom si overila tvrdosť štetín.

– Chcem pred sviatkami poupratovať. Pozmývam dlážky, operiem záclony, vyčistím pec.

– Aj my máme onedlho sviatok. Bude sa vysväcovať Svätyňa. Vy ste z Praveku, však? Z mlyna? Poznám vás.

– Tak teraz sa už poznáme obidve. Kedy máte termín?

– Vo februári.

– Vo februári mám aj ja.

Szenbertová začala vykladať na pult kocky sivého mydla.

– Nerozmýšľali ste o tom, prečo my, hlúpe, rodíme, keď je naokolo vojna?

– Podľa všetkého Boh...

– Boh. Boh... To je len dobrý účtovník, a stráži si rubriky „má dať“ a „dať“. Zúčtovanie musí sedieť. Čo sa stratí, to sa narodí... A vy budete mať určite syna, taká ste pekná.

Genoveva zdvihla košík.

– Potrebovala by som dcéru, lebo muž je na vojne a chlapec sa bez otca vychováva horšie.

Szenbertová vyšla spoza pultu a odprevadila Genovevu k dverám.

– Všetky by sme potrebovali dcéry. Keby všetky ženy začali rodiť dcéry, bol by na svete pokoj.

Obidve sa rozosmiali.

Čas Miškinho anjela

Anjel videl Miškino narodenie úplne inak než pôrodná babica Kucmerka. Anjel totiž všetko vidí inak. Anjeli nevnímajú svet prostredníctvom foriem hmoty, do ktorých On stále zasahuje a ktoré sám ničí, ale prostredníctvom ich zmyslu a duše.

Anjel pridelený Miške Bohom videl boľavé, do seba zakliesnené telo, vlajúce v bytí ako handrička – bolo to telo Genovevy, ktorá rodila Mišku. A Mišku anjel videl ako svieži, čistý a prázdny priestor, v ktorom sa o chvíľu objaví otrundžená, polomŕtva duša. Keď dieťa otvorilo oči, anjel strážny poďakoval Najvyššiemu. Potom sa anjelský zrak prvý raz stretol so zrakom človeka a anjel sa zachvel, ako sa len môže zachvieť anjel, ktorý nemá telo.

Anjel prijal Mišku na tento svet za chrptom pôrodnej babice: očistil jej priestor pre život, poukazoval ju iným anjelom aj Najvyššiemu, a jeho netelesné pery šepkali: „Pozrite sa, pozrite, toto je moja dušička.“ Napĺňala ho nezvyčajná anjelská neha, láskavý súcit – to je tá jediná emócia, akou disponujú anjeli. Stvoriteľ im totiž nedal inštinkty, city ani potreby. Keby ich dostali, už by to neboli duchovné bytosti. Jediný inštinkt, aký anjeli vlastnia, je inštinkt súcitu, jediný cit anjelov: nekonečný súcit, ťažký ako kamenný podstavec.

Anjel teraz videl Kucmerku, ktorá omývala dieťa teplou vodou a utierala ho mäkkou flanelovou látkou. Potom sa po-

zrel do Genovevíných očí, červených od vynaloženej námahy.

Prizeral sa udalostiam ako tečúcej vode. Nezaujímal ho samy osebe, nebol na ne zvedavý, vedel totiž, odkiaľ a kam plynú, poznal ich začiatok aj koniec. Videl prúd udalostí, čo sa navzájom podobali aj nepodobali, boli blízke i vzdialené v čase, vyplývali jedny z druhých či vôbec od seba nezáviseli. Ale ani to preňho nemalo nijaký význam.

Udalosti sú pre anjelov niečo ako sen či film bez začiatku a konca. Anjeli do nich nedokážu zasiahnuť, na nič ich nepotrebujú. Človek sa učí od sveta, učí sa z udalostí, učí sa poznávať svet aj sám seba, odráža sa v udalostiach, určuje si vlastné hranice, možnosti, sám si dáva mená. Anjel nemusí poznanie čerpať z vonkajška, poznáva sám zo seba, všetky poznatky o svete a o sebe nájde v sebe – takto ho stvoril Boh.

Anjel nemá taký rozum ako ľudia, neusudzuje, neposudzuje. Nemyslí logicky. Niektorým ľuďom by anjel mohol pripadať hlúpy. Lenže anjel od počiatku nosí v sebe plod zo stromu poznania, čisté poznanie, ktoré môže obohatiť jedine prostá predtucha. Je to rozum zbavený myslenia a spolu s ním aj chybičiek a s nimi súvisiaceho strachu; rozum bez predpojatosti, aká vzniká z chybného vnímania. Ale ako všetky iné veci stvorené Bohom, aj anjeli sú náladoví. To vysvetľuje, prečo tak často Miškin anjel nebol naporúdzi, keď ho potrebovala.

Keď anjel nebol pri Miške, odvracal zrak od pozemského sveta a pozeral sa na iných anjelov a iné svety, vyššie aj nižšie, pridelené všetkým pozemským veciam, každému zvieraťu a rastline. Videl obrovský rebrík bytostí, nezvyčajnú stavbu a v nej obsiahnutých Osem svetov, a videl Stvoriteľa pohrúženého vo svojom diele. No mýlil by sa, kto by si myslel, že Miškin anjel videl Pánovu tvár. Anjel videl viac než človek, ale nevidel všetko.

Keď sa anjel v myšlienkach vracal z iných svetov, len s námahou sa sústreďoval na Miškin svet, ktorý pripomínal svety

iných ľudí a zvierat, bol temný a plný utrpenia ako mútne, riasou zarastené jazero.

Čas Klásky

To bosé dievča, ktorému Genoveva dala kopejku, bola Kláska.

Kláska sa v Praveku zjavila v júli alebo v auguste. Ľudia jej dali toto meno, pretože zbierala z polí klasy, čo zostali po žatve, a opekala si ich nad ohňom. Potom na jeseň kradla zemiaky a keď v novembri polia spustli, vysedávala v krčme. Občas jej niekto kúpil pálenku, občas dostala chlebovú kôrku so slaninou. Ľudia však nie sú ochotní dávať niečo za nič, a tak sa Kláska začala kurviť. Pripitá a rozohriata pálenkou vychádzala s mužmi na dvor a za nôžku klobásy sa im odovzdávala. A keďže to bola jediná mladá, ba navyše ľahká žena na okolí, muži sa okolo nej motali ako psy okolo suky.

Kláska bola mocná a pekne stavaná. Mala svetlé vlasy a bledú pokožku, ktorú nepremohlo slnko. Vždy sa bezočivo pozerala rovno do tváre, dokonca aj farárovi. Oči mala zelené, jedno mierne škúlilo. Muži, čo sa jej zmocňovali v kríkoch, sa potom vždy cítili nesvoji. Zapínali si nohavice a vracali sa do zadymenej krčmy celí červení. Kláska nikdy nechcela byť v misionárskej polohe. Hovorievala:

– Prečo by som mala ležať pod tebou? Som ti predsa rovná!

Radšej sa opierala o strom alebo o drevenú stenu krčmy a sukňu si prehodila cez chrbát. Zadok jej svietil do tmy ako mesiac.

Nuž a takto sa Kláska učila poznávať svet.

Sú dva druhy učenia sveta. Znútra a zvonku. Ten prvý sa uznáva za najlepší či dokonca za jediný. No ľudia sa učia aj prostredníctvom ďalekých ciest, pozorovania, čítania, univerzitného vzdelávania, prednášok – učia sa vďaka tomu, čo sa deje mimo nich. Človek je hlúpa bytosť, ktorá sa musí učiť.

Získava vedomosti, zbiera poznatky ako včela med a má ich čoraz viac, zužitkúva ich a premieňa. Ale to, čo je vnútri, čo je „hlúpe“ a potrebuje poznanie, to sa nemení. A Kláska sa učila tak, že prijímala zvonku dovnútra.

Poznanie, ktoré len rastie, v človeku nič nezmení, alebo ho zmení len zdanlivo, zvonku, jeden oblek sa vymení za iný. No ten, kto sa učí prostredníctvom prijímania dovnútra, prechádza ustavičnými premenami, pretože stelesňuje to, čo sa učí.

Kláska sa teda týmto prijímaním páchnucích, špinavých sedliakov z Praveku a okolia menila na nich – bývala opitá rovnako ako oni, takisto ako oni bola vystrašená vojnou, bola rovnako vzrušená. A nestačilo to, že ich prijímala do seba v kríkoch za krčmou, zároveň s nimi prijímala aj ich ženy, ich deti, ich dusné drevené chalupy okolo Chrústej hôrky. Občas do seba prijímala celú dedinu a s ňou všetko jej trápenie a nádej.

Také boli Kláskine univerzity. Jej diplomom sa stalo rastúce brucho.

O Kláskinom osude sa dozvedela statkárka Popielska a prikázala, aby ju priviedli do zámku. Pozerala sa na to veľké brucho.

– O pár dní budeš rodiť. Ako sa chceš živiť? Naučím ťa šiť a variť. Môžeš dokonca pracovať u mňa v práčovni. Ktovie, ak to všetko dobre dopadne, budeš si môcť dieťa nechať.

Keď však statkárka videla cudzí a vzdorný zrak dievčaťa, ktorý bezočivo pobiehal po obrazoch, nábytku a čalúnení, zaváhala. A keď sa ten zrak presunul na nevinné tváre jej synov a dcéry, zmenila tón.

– Je našou povinnosťou pomáhať bližným, keď to potrebujú. Ale blížni tú pomoc musia chcieť. Ja sa práve takejto pomoci venujem. Podporujem útulok v Ješkotloch. Tam môžeš dať svoje dieťa, je tam čisto a naozaj útulne.

Slovo „útulok“ zaujalo Kláskinu pozornosť. Pozrela sa na statkárku. Pani Popielska získala stratenú sebaistotu.

– Rozdávam pred žatvou oblečenie a stravu pre bedárov. Ľudia ťa tu nechcú. Prinášaš sem zmätok a rozvrat. Nespráváš sa, ako sa patrí. Mala by si odtiaľto odísť.

– A nemôžem byť tam, kde chcem?

– Toto všetko je moje, toto je moje územie, moje lesy.

Kláska v širokom úsmeve odhalila svoje biele zuby.

– Všetko je tvoje? Ty úbohá, malá mizerná suka...

Tvár statkárky Popielskej stuhla.

– Zmizni, – povedala pokojne.

Kláska sa otočila a bolo počuť, ako jej bosé nohy plieskajú o dlážku.

– Ty kurva, – špricla jej Franiova, slúžka v zámku, ktorej muž sa v lete do Klásky zalúbil, a udrela ju do tváre.

Keď Kláska tackavo stúpala po hrubom štrku v podchode, pískali na ňu tesári zo strechy. Na tie hvizdy zdvihla sukňu a ukázala im holý zadok.

Zastavila sa za parkom a chvíľu zvažovala, kam ísť.

Vpravo mala Ješkotle, vľavo les. Les ju priťahoval. Len čo vkročila medzi stromy, zacítila, že všetko vonia inak: silnejšie, výraznejšie. Vybrala sa k opustenému domu na Návetrí, kde občas prenocovala. Dom tu zostal po akejsi vypálenej osade, teraz ho už obrástol les. Jej nohy, spuchnuté od námahy a horúčavy, necítili tvrdé šišky. Pri rieke pocítila, ako jej prvá neznáma bolesť prešla celé telo. Pomaly ju začala premkynáť panika. „Zomriem, teraz zomriem, veď tu nie je nikto, kto by mi pomohol,“ pomyslela si zhrozene. Zastala uprostred prúdu Čiernej a nechcela urobiť už ani krok. Studená voda jej omývala nohy a podbrušie. Z vody uvidela zajaca, ktorý sa hneď skryl v papradí. Závidela mu. Zazrela rybu, čo kľučkovala pomedzi korene stromu. Závidela jej. Uvidela jaštericu, ako vkĺzla pod kameň. A závidela aj tej. Znovu pocítila bolesť, tentoraz silnejšiu, prenikavejšiu. „Zomriem,“ pomyslela si, „teraz jednoducho zomriem. Začnem rodiť a nikto mi nepomôže.“ Chcela si lahnúť do papradia pri rieke, lebo potrebovala chlad

a tmu, no i keď telo nevládalo, kráčala ďalej. Bolest' sa vrátila aj tretí raz a Kláska už vedela, že jej veľa času nezostáva.

Zborený dom na Návetrí tvorili štyri steny a kúsok strechy. Vnútri sa váľali ruiny zarastené žihľavou. Páchlo to tu vlhkosťou. Po stenách putovali slepé slimáky. Kláska trhala veľké lopúchové listy a vystielala si nimi ležovisko. Bolest' sa vracala v čoraz naliehavejších vlnách. Keď na chvíľku vyzerala už neznesiteľná, Kláska pochopila, že musí niečo urobiť, aby ju zo seba vytlačila, vyhodila na žihľavu a na lopúchové listy. Zaťala zuby a začala tlačiť. „Bolest' vyjde tadiaľ, kadiaľ vošla,“ pomyslela si Kláska a sadla si na zem. Zdvihla sukňu. Neuvidela nič zvláštne: stenu brucha a stehná. Telo bolo stále spojené, uzavreté do seba. Kláska sa pokúsila nazrieť do seba, ale brucho jej prekážalo. Rukami, čo sa triasli od bolesti, sa teda pokúsila nahmatať to miesto, kadiaľ by z nej malo vyjsť dieťa. Bruškami prstov cítila spuchnuté pysky, drsné lonové ochlpenie, ale jej rozkrok dotyk prstov nepociťoval. Kláska sa sama seba dotýkala ako niečoho cudzieho, ako veci.

Bolest' zosilnela a mútila zmysly. Myšlienky sa trhali ako krehká látka. Slová a pojmy sa rozpadávali, vsakovali do zeme. Telo napuchnuté rodením prevzalo všetku moc. A keďže ľudské telo žije obrazmi, obrazy zaplavili polobdelú Kláskinu myseľ.

Kláske sa zdalo, že rodí v kostole, na studenej dlažbe, rovno pred oltárom. Počula upokojujúci hukot organu. Potom sa jej marilo, že ona sama je organ a hrá, že má v sebe množstvo zvukov a že keď sa jej zachce, môže ich zo seba dostať všetky. Cítila sa mocná a plná síl. No vzápätí tú všemocnosť zlikvidovala mucha, obyčajný bzukot veľkej fialovej muchy tesne nad jej uchom. Bolest' zasiahla Klásku s novou silou. „Zomriem, zomriem,“ vzlykala, „Nezomriem, nezomriem,“ zjačala o chvíľu. Pot jej zliepal dokopy viečka a štípal ju v očiach. Rozplakala sa. Podoprela sa rukami a začala zúfalo tlačiť.

Po všetkej tej námahe pocítila úľavu. Niečo čľuplo a vyskočilo z nej. Kláska bola teraz otvorená. Klesla na lopúchové listy